

Марко ЦВЈЕТКОВИЋ

ПОШТАНСКА СЛУЖБА У ЦРНОЈ ГОРИ

ПОШТАНСКА СЛУЖБА ПРИЈЕ УВОЂЕЊА РЕДОВНОГ
ПОШТАНСКОГ САОБРАЋАЈА

Иако је живјела у тешким економским условима, у непрекидним ратовима, притијешњена непријатељима са свих страна, Црна Гора није занемаривала ни свој културни развитак, што се, поред осталог, види и из њеног настојања да дође до редовне унутрашње и међународне поштанско-телеграфске и телефонске службе, као једног од главних предуслова за успјешно организовање државне управе, а тако исто и за што бржи културни, социјални и привредни развитак.

Прије организације државне поште у Црној Гори, пренос усмених и писаних вијести, саопштења и наредба, које су „Кулук“ (први суд у Црној Гори), Сенат (први врховни суд и централна административна власт), књаз, племенски капетани и др. међусобно размјењивали и народу упућивали, вршен је помоћу скоротеча, поклисара, изасланика, теклића, улака, књигоноша, гласоноша и томе слично.

Размјена ових писама или „књига“, усмених саопштења и наређења вршена је у већини случајева добровољно и бесплатно. Штавише, она је сматрана као част и патриотска дужност. Размјену су вршили први јунаци и људи од угледа и највећег повјерења.¹

Као први поштоноша (теклић), који је служио једино за преношење писама у доба Шћепана Малог, помиње се Михаило Табандија. Њега су Млечићи заробили и, као шпијуна, осудили на смрт и погубили.²

Пошту између Србије и Црне Горе Петра I и Карађорђа преносили су Гаврило Шибација и Ђуро Милутиновић. Њима су Карађорђе и Петар I повјеравали преношење своје преписке са војним и политичким тајнама. Шибација се на путу пробијао

¹ Петар М. Милић, Отаџбина, Београд, број 4 од 5 августа 1928.

² Исписи из Млетачког архива, фасц. Шћепана Малог, похрањени у Централној библиотеци НРЦГ на Цетињу.

кроз турску територију кријући се и борећи са засједама које су му чињене,³ док је Милутиновић, као слијепи гуслар, преписку крио у свом путничком штапу и гуслама. Њему је Љуба Ненадовић спјевао пјесму „На гробу слијепот Ђуре Милутиновића“.⁴ Милутиновићу је и Матија Бан спјевао пјесму, која укратко карактерише врлине и велики дух овога слијепца.⁵

Митрополит Петар I слао је писма и по Перу Вукотину са Цетиња.⁶

И за вријеме боравка Француза у Боки постојала је поштанска веза помоћу пјешака, јер је владика Петар I за вријеме ратовања Француске и Русије, а и иначе, водио обимну преписку са француским генералима, аустријском влашћу, везирима у Скадру, Босни и Херцеговини и са главарима у унутрашњости земље.⁷ Владика је редовно добијао билтен који је издавала француска команда у Боки, а и француски генерал Готје извјештавао је стално владику о току рата.⁸

Владика Раде, Петар II Петровић-Његош (1830—1851), први је од владара Црне Горе предвидио буџетом издатке за пренос поштанских пошиљака и поставио за поштоношу Шпира Мартиновића.⁹ Он је увео и установио размјену међународних пошиљака са Аустро-Угарском и другим земљама. Ова размјена вршена је у Котору редовно једанпут седмично. Као други поштоноша (књигоноша) по реду помиње се Шуто Мартиновић.¹⁰

Његош је доста учинио за напредак Црне Горе и за културно уздизање Црногораца. Он је први од владара отворио школе, набавио штампарију, слао младиће у иностранство на школовање и изучавање заната. Израдио је за ондашње прилике неколико добрих путева од Шкаљара код Котора ка Цетињу и Ријеци Црнојевића.¹¹

³ Илија Баранин, Сусрет, П о б ј е д а, Цетиње, број од 27 маја 1953.

⁴ Др Љубомир Дурковић, Ђура Милутиновић 1770—1884, Београд 1952, књ. III.

⁵ Среген Поповић, Путовање по новој Србији 1878—1884 (издање Српске књижевне задруге), 1950, стр. 126.

⁶ Ристо Драгићевић, Уређење телеграфа у Црној Гори, Цетиње 1938, стр. 3.

⁷ Вук Врчевић, Огранци за историју Црне Горе, стр. 31, Цетиње 1950.

⁸ Душан Вуксан, Петар I Петровић — Његош, стр. 200, Цетиње 1951.

⁹ Вук Врчевић, Огранци за историју Црне Горе или: Двије године и 8 мјесеци мога живовања на Цетињу (за штампу приредио Брана Недељковић); Др Љубомир Дурковић, Српска штампа о Његошу и Црној Гори, САН, Историски институт, књ. 3, грађа, Београд, 1951, стр. 103 („Да је Шпиро био и писмоноша Његошев и да је и са Ф. Ранкеом разговарао“). („Српске новине“ од 1 VI 1840 г.)

¹⁰ Љуба Ненадовић, О Црногорцима — писма са Цетиња, 1878, св. 15/16; Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 10, Београд 1928.

¹¹ Др Јевто Миловић, Једна важна посјета Његошу, П о б ј е д а од 5 IX 1951.

Његош је лично водио обимну преписку унутра и изван земље и био је претплаћен на већи број страних часописа, листова и књига, које је — пошто је лично организовао пренос поштанских пошиљака преко Котора — уредније примао. Овакав пренос поште вршен је и касније (сем што је повећан број поштоноша), како за вријеме владавине његовог наследника књаза Данила, тако и за првих година владавине књаза Николе.

Најстарији нађени писани докуменат о организацији поштанске службе у Црној Гори и предлог о њеном уређењу потиче од црногорског конзула у Скадру Јована Вацлика, упућен књазу Николи у мају 1863 г. Вацлик је предложио да се направи поштански ковчежић, одреди поштанска такса, изради поштански грб за поштоношу и купе коњи за пренос поштанских пошиљака и путника. Његов предлог гласи: „... 3. Да мене дозволите купити једну лађу коју ћу назвати „лађа за пошту црногорску“ и капетана поштијером, који ће узаједно трговати и за Вашу кућу све потребе из Скадра довозити, и канцеларији нашој кирију платити. Исто ћу у нашој кући (тј. у конзулату — М. Ц.) отворити послужење почту из Скадра за Црну Гору и тариф за писма узет ћу исти који имаду од овђе до Котора. Зато би ваљало да и у Цетињу учините једну касету за писма са народним триколором, која би могла висити на кућу књажевске типографије, од куда би сваки Црногорац могао послати писмо ће му драго.

Који драго поштен човјек би то надгледивао или би то Зега или ко други вазда по поштиру могао послати у Котор. Шишо би Вама касету за књажевско црногорску пошту „бојадисао“, јер је он такве ствари гледао доста и поштарима Вашим би начинио грб са поштарским рогом и са Вашим грбом. Таквијем начином би Црна Гора имала своју почту на Цетињу добро уређену.

Друга ствар би била и та да купите два или једног коња, који би вазда готов био на Цетињу за кирије или за црногорске или за странце и да би се отсјекла кирија до Котора до Ријеке и на друга мјеста. Без тога је у Црну Гору мучно за путештвенике и коње те би се могли предати једноме поштеноме човјеку...“¹²

СКЛАПАЊЕ ПОШТАНСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ СА АУСТРО-УГАРСКОМ

Још прије увођења редовне поштанске службе и прије оснивања Свјетског поштанског савеза, Црна Гора је са Аустро-Угарском склопила и потписала прву поштанску конвенцију у Задру 13/25 маја 1871 г., која је ступила на снагу тек 29 јануара (н. к.) 1873 године, тј. пошто је овјерена и потписана од стране

¹² Архивско одјељење Државног музеја на Цетињу, ф. 1863 г., посебна акта.

министра двора и иностраних послова Аустро-Угарске у Бечу, Андрашија.

Конвенцију у Задру потписали су за Црну Гору дворски секретар Јован Сундечић, а за Аустро-Угарску Адолф витез Лама, управитељ далматинских пошта.¹³

У међувремену од потписивања конвенције у Задру до њеног ступања на снагу, тј. од маја 1871 до априла 1873 г., размјена поштанских пошиљака између Црне Горе и иностранства вршена је преко Котора. Сву пошту за Црну Гору примао је у Котору црногорски агент Петар Рамадановић,¹⁴ на кога је била и упућивана, и слао је у запечаћеним омотима и врећама на Цетиње угледном трговцу Јовану Пиперу — Милуновићу, који је пошту испоручивао примаоцима. Пошту, пак, из Црне Горе слао је Пипер агенту Рамадановићу у Котор на исти начин, а овај је све примљене пошиљке предавао пошти у Котору и плаћао прописне таксе.

Јован Пипер је слао и примао пошту без икакве награде, но како се промет повећавао и како је Пипер био изложен трошковицама око набавке папира, воска за печењење, канала и др., он се у јуну 1872 г. обратио претсједнику Сената војводи Божу Петровићу сљедећом претставком:

„Ваше Високоблагородије госп. Божо,

Вама је добро познато како има више но година дана да примам ову пошту, с којом имам доста штете и дангубе.

Зато се усуђујем молити Ваше Високоблагородије да бисте кога другога нашли да прима ову пошту. Ја је нећу више на овај начин примати. А за ово што сам је до сада примао, право је да ми се плати карта и печат што сам трошио око поште; за мој труд не тражим ништа, но сам дужан послужити колико могу.

Најпослије Ви кажем што се тиче за Његову Свјетлост и Сенат то бих примао, али не могу за сву варош примати и раздавати. Ви ћете рећи да је то све мала ствар, али вјерујте ту има доста посла.

Зато молим Ваше Високоблагородије да ми за ово опростите што Ви досађујем. А притом молим и по други пут да ми учините доброту да је предате коме другоме, па нек се ш њом једном отрсим. **Зашто није право да служим бадава и сувише да имам штету сваки дан.**

¹³ Државни архив на Цетињу (ДАЦ), Министарство унутрашњих дјела (МУД), Поштанско-телеграфско одјељење (ПТО), Збирка посебних уговора по поштанско-телеграфској струци, св. I — 1.

¹⁴ Црногорац, број 12 од 25 марта и број 15 од 15 априла 1872; Глас Црногорца, број 1 од 21 априла 1873; Ристо Драгићевић, Прилози економској историји Црне Горе (1861 — 1870), Историски записи, стр. 451 и 453, Цетиње 1954.

Надајући се у Вашу доброту за ово, остајем Вашем Високо-благородију најпонижнији слуга¹⁵

УВОЂЕЊЕ РЕДОВНОГ ПОШТАНСКОГ САОБРАЋАЈА

С порастом писмености у Црној Гори расле су и културне потребе црногорског народа и државе. Расла је уједно и потреба за уредним и сигурним поштанским саобраћајем, коме се поклањало више пажње, нарочито посљедњих деценија 19-ог вијека.

Иако по простору мала, у тешким економским условима, у сталним ратовима, притијешњена непријатељима са свих страна, Црна Гора се залагала за свој културни развитак, а то се види и из њеног настојања да дође до редовне унутрашње и међународне поштанско-телеграфске и телефонске службе. До увођења редовне поштанске и телеграфске службе дошло је и прије ослободилачког рата 1876-78 г., у којему је Црна Гора територијално удвостручена и у којему је добила излаз на море.

Ради обуке кадра и организације поштанске службе у Црној Гори, Аустрија је на тражење црногорске владе, а након потписивања поменуте конвенције у Задру, упутила на Цетиње свог поштанског чиновника Пера Суботића, Србина из Боке, који је дошао у Црну Гору крајем септембра 1871 г.¹⁶ Суботић је за вршење поштанске службе обучавао Стевана Вицковића,¹⁷ Илију Павловића¹⁸ и Илију Филиповића,¹⁹ а истовремено је обучавао и оне које је већ био обучио за вршење телеграфске службе Никола Брзак, српски телеграфиста.²⁰

Суботић је након ступања поменуте конвенције на снагу, на основу ње и на основу Правилника за извршење конвенције, увео и организовао редовно вршење поштанске службе

¹⁵ Архивско одјељење Државног музеја на Цетињу, Црногорски сенат, ф. I, 1872.

¹⁶ Црн о г о р а ц, број 36 од 2 октобра 1871.

¹⁷ Симо Матавуљ (Биљешке једног писца, стр. 96—98) говори о Вицковићу, првом поштанском чиновнику у Црној Гори, и истиче његову доброту и духовитост: „Главно је пак што сам ја од њега примио силне пословице, необичније црногорске ријечи и изреке, старинска племенска предања, шале, пошалице, поруге итд., које сам доцније разасуо у приче из црногорског живота, нарочито у роману „Ускок“. Матавуљ спомиње Вицковића и у свом спису Десет година у Мавританији, стр. 106, 110—11 и 150, Београд 1953. Професор Видо Латковић (Симо Матавуљ у Црној Гори, Скопље 1940) помиње Вицковића, као и Матавуљ, на стр. 50, 108, 117, 195—6, 211—2. Војвода Симо Поповић у својим мемоарима каже за Стевана Вицковића да је био духовит и да је волио шале, те да га је и књаз Никола водио и често звао код себе. У Гласу Црногорца, број 12 из 1887 г., објављен је некролог Стевану Вицковићу.

¹⁸ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 43.

¹⁹ ДАЦ, МУД, 1879 г., 1205.

²⁰ Архивско одјељење Државног музеја на Цетињу, архив књаза Николе, ф. 1870 г.; ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредаба 1889—1908 г., 1895 г., 1648.

између Црне Горе и Аустро-Угарске. У обзир за размјену долазиле су: све писмоносне, обичне и препоручене пошљике, новине и часописи, пакети и аманетне пошљике. По одредбама Правилника за извршење конвенције, међусобна обрачунавања поштанских такса вршена су мјесечно, а главни обрачун свака три мјесеца, непосредно између Црногорског сената на Цетињу и Поштанског рачунског отсјека у Бечу.²¹

Тако је редовна поштанска служба у Црној Гори, иако без сопствених поштанских марака, уведена у априлу 1873 г., јер и уредништво Гласа Црногорца у свом броју од 21 априла исте године објављује оглас којим позива све своје претплатнике на страни да и претплату (подвукао М. Ц.) на лист и дописе за штампу шаљу право на Цетиње, а не преко Петра Рамадановића као дотада.²² Према овоме, немају основа тврђења, унутра и изван земље, да је увођење редовне поштанске службе у Црној Гори почело 1 маја (по новом календару) 1874 г. Напротив, наше се тврђење заснива још и на подацима из Протокола примања Државног правитељствујућег сената црногорског (ставка 20 из 1874 и ставка 16 из 1875 г.), из којег се види да је Перо Суботић, као руководилац поштанске службе у Црној Гори, предао Сенату на име поштанског прихода за вријеме до 1 маја (по н. к.) 1874 г. 515 фиорина и 40 гроша, а за вријеме од 1 маја (по н. к.) 1874 г. до 31 октобра (по ст. к.) 1875 г. 2664 фиорина и 11 солада. Дакле, предао је одвојено поштански приход од почетка увођења редовне поштанске службе (од априла 1873) до дана пуштања у промет првих црногорских поштанских марака (1 маја 1874), што је при књижењу тачно означено, а одвојено приход од дана пуштања поштанских марака у промет па даље.²³ Ово се тврђење темељи и на чињеници да је до увођења редовне поштанске службе у Црној Гори поштанска служба вршена без икакве наплате такса, како се то види из предње претставке Јована Пилера, као и на подацима да је телеграфска служба у Црној Гори уведена почетком 1870 г., а двије године касније и поштанска служба у Цетињу, Виру и Ријеци.²⁴ У прилог овоме иде и обавјештење у Гласу Црногорца од 30 марта 1874 г., из којег се види да је у Црној Гори установљена поштанска служба прије 1 маја 1874 г., а у коме, између осталог, стоји и ово: „... и због тога влада књаза Николе, увиђајући и помажући то, постарала се да се

²¹ ДАЦ, МУД, ПТО, Збирка специјалних уговора по поштанско-телеграфској струци, св. I — 2.

²² Глас Црногорца, број 1 од 21 априла 1873 г., Цетиње.

²³ ДАЦ, Правитељствујући сенат црногорски, Протокол примања државног печата 6 јунија 1874 до 10 септембра 1879 г., ст. 20 из 1874 и ставка 16 из 1875 г.

²⁴ Педесет година на престолу Црне Горе, стр. 168, Цетиње 1910 г.; Историски институт НРЦГ, Мемоари војводе Сима Поповића, св. I, стр. 254.

у земљи установи телеграфска линија, пошта, да се граде путеви коњски и колски. . .²⁵

Првог маја 1874 године, по новом календару, пуштене су у промет прве црногорске поштанске марке, употријебљени су поштански дневни жигови и остали поштански реквизити. На тај начин је од тога дана поштанска служба у Црној Гори унапријеђена до извјесног степена.

Након пуштања у промет црногорских поштанских марака, пренос поштанских пошиљака између Црне Горе и Аустро-Угарске на правцу од Цетиња до Котора и обратно вршен је пјешаком — коњовођом — три пута седмично, а пренос пакетских пошиљака вршен је на исти начин једанпут седмично.

Такса за обична писма била је одређена овако: за Округ которски до 15 грама тежине 5 новчића, за Аустро-Угарску, Њемачку и Србију по 9 новчића, а за Турску и Румунију по 17 новчића. За све друге државе било је одређено да се наплаћује по 2 новчића више него што износи такса за писма која се шаљу из Аустрије у стране земље.²⁶

ОТВАРАЊЕ ПОШТА

Године 1873 поштанску службу у Црној Гори вршиле су поште Цетиње, Ријека и Вир,²⁷ све до завршетка ослободилачких ратова 1876—1878 године. У току и послје успјешно завршених ратова са Турском отворене су нове поштанске „штације“ (станице), тако да је мјесеца септембра 1879 г. поштанска служба вршена још и код пошта у Подгорици, Даниловграду, Никшићу и Бару (данас Стари Бар).²⁸

Поштанска служба у Улцињу уведена је 1880 године. Даље отварање пошта слиједило је овим редом: у Колашину 1891 г.,²⁹ у Андријевици 1894 г.,³⁰ на Пристану (данас Бару) 1895 г.,³¹ у Његушима и Грахову 1896 г.,³² у Шавнику,

²⁵ Г л а с Ц р н о г о р ц а, број 12 од 30 марта 1874 г., Цетиње.

²⁶ Г л а с Ц р н о г о р ц а, број 15 од 20 априла 1874 г.

²⁷ Педесет година на престолу Црне Горе, стр. 242. Др. Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, ст. 26 Историски институт НРЦГ, мемоари војводе Сима Поповића, св. I, стр. 254; Г л а с Ц р н о г о р ц а, број 1 од 21 априла 1873 г.

²⁸ ДАЦ, МУД, 1879 г., 1205; ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, ф. 1880—1890 г., 1880 г., број 155.

²⁹ ДАЦ, МУД ПТО, Зборник расписа и наредба 1889—1908 г., 1891 г., број 186.

³⁰ Исто, 1894 г., број 626.

³¹ Исто, 1895 г., број 1006.

³² Исто, 1896 г., број 1033.

Жабљаку и Велнимљу 1898 г.,³³ у Горанском 1903 г.,³⁴ у Лијевој Ријеци 1908 г.,³⁵ у Плавници и Боану 1909 г.³⁶

Отварања нових пошта у осталим мјестима Црне Горе није било све до Балканског рата 1912—1913 г.

СТУПАЊЕ У ЧЛАНСТВО СВЈЕТСКОГ ПОШТАНСКОГ САВЕЗА

Црна Гора је приступила Свјетском поштанском савезу одмах чим је он отпочео редован рад, 1875 г. у Берну.³⁷ Тиме је она показала не само спремност да прими обавезе, него и добру вољу да поштанску службу правилно развија и уреди. Она је приступила Савезу дипломатским путем и била је заступана на свим конгресима и конференцијама Савеза који су одржавани до краја Првог свјетског рата. На конгресу у Риму 1906 г. црногорска делегација окупила је претставнике мањих држава ради заједничкогступања против намјере великих сила да делегацијама мањих држава скуче право гласа. Због тога су велике силе одустале од своје намјере.³⁸

Кад је основан Свјетски поштански савез, површина Црне Горе износила је 9080 квадратних километара са око 200.000 становника.³⁹

Од ступања Црне Горе у Свјетски поштански савез, поштанска служба у њој знатно се подигла. Преношење свих врста поштанских пошиљака у међународном саобраћају било јој је олакшано и осигурано. Црна Гора је приступила појединачним уговорима са чланицама Савеза и постепено проширила размјену свих врста поштанских пошиљака: писмоносних, новчаних, пакетских, налога за исплату, откупних (доплатних) пошиљака, службу прибирања претплата на новине и др.

ОРГАНИЗАЦИЈА ПОШТАНСКЕ СЛУЖБЕ

У организационом погледу управа пошта у Црној Гори била је посебна установа све до краја 1891 г., када је основана заједничка управа пошта и телеграфа.⁴⁰ До стварања заједничке

³³ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, ф. 1898 г., број 1460.

³⁴ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредба 1880—1908 г., 1903 г., број 4432.

³⁵ Исто, 1908 г., број 889.

³⁶ „Службени лист Поштанско-телеграфског одјељења“, број 1, стр. 51 и број 4, стр. 51.

³⁷ Свјетски поштански савез, Берн, *Rapport de gestion Anne 1892*, стр. 9.

³⁸ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 28.

³⁹ Свјетски поштански савез, Берн, *Rapport de gestion Anne 1892*, стр. 9.

⁴⁰ Држ. архив на Цетињу, Главна управа пошта и телеграфа, 1892 г., број 697; Педесет година на престолу Црне Горе, стр. 242.

управе, старјешина поште у Цетињу био је уједно управитељ и осталих пошта.⁴¹

Црна Гора није имала поштанског законодавства. Поштанска служба вршила се према одредбама међународних поштанских конвенција, уредаба, правилника и наредаба, те на основу упутстава — заснованих на њима — које је прописивала Управа пошта, касније Управа пошта и телеграфа.

Правилници су издавани према потреби и према развоју саме службе. Године 1895 издат је Поштанско-царински правилник и Правилник за путнике возном поштом; 1897 г. Правилник за путнике омнибусом; 1898 г. Правилник за путнике дилижансом; 1904 г. Правилник за путнике на поштанском пароброду „Обод“; 1905 г. Правилник за разносаче, Правилник за поштоноше и Правилник за поштиљоне; 1910 г. Правилник за шофере, Правилник за возњу поштанским аутомобилима, Правилник о подјели послова у Поштанско-телеграфском одјељењу и Правилник о подјели послова у поштанско-телеграфским станицама; 1911 г. Правилник за возњу дилижанским колима Подгорица — Колашин; 1912 г. Правилник за возњу дилижанским колима Бар — Улцињ и 1913 г. Правилник за поштанско-царинске магацине.⁴²

Управа је и кориснике поштанских услуга обавјештавала о користима и штетним посљедицама приликом њиховог коришћења. Тако је 1890 г. објавила преко управа вароши, окружних судова и поштанских штација да ће онај ко пошље писмо или новац преко приватних особа платити за писмо 10 фиорина, а за новце 20 фиорина глобе. Саопштено је, у исто вријеме, да је слободно слати отворена писма која нијесу у коверту или под печатом.⁴³

Прије спајања поштанске службе са телеграфском, поштанску службу вршили су телеграфски чиновници у свим телеграфским станицама сем у Цетињу и Никшићу,⁴⁴ а као награду примали су 25% од поштанских прихода. Септембра 1891 г. ова награда је укинута.⁴⁵

Године 1892 издата је наредба да се у архиву поштанско-телеграфском чувају списи за три потпуно изашле године.⁴⁶

⁴¹ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, ф. 1880—1890 г., 1880 г., број 155; Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 27.

⁴² Оригиналне или преписе види у Поштанско-телеграфско-телефонском музеју Црне Горе у Титограду.

⁴³ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредаба 1889—1908 г., 1890 г., број 913.

⁴⁴ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1879 г., 1205.

⁴⁵ Исто, 1891 г., 338.

⁴⁶ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредаба 1889—1908 г., 1892 г., број 1580 и 1830.

Године 1893 уведено је штампање поштанског распореда за сваку варош посебно. Распоред је лијеplен у пошти и по главним улицама на видним мјестима.⁴⁷

Године 1894 уведене су први пут налџепнице (вињете) за препоручена писма са називом поште и редним бројем за препоруку, као и за пакете и пошиљке са означеном вриједношћу. Све ове вињете штампане су на два језика: на српском и француском.⁴⁸

ПРЕНОС ПОШТЕ КОЛИМА, АУТОМОБИЛИМА И ЖЕЉЕЗНИЦОМ

Првог јула 1895 г. уведен је свакодневни пренос поште дилижансом (колима) између Цетиња и Котора,⁴⁹ 6 септембра исте године и између Цетиња, Ријеке, Подгорице, Даниловграда и Никшића,⁵⁰ а затим и између Вира и Бара.⁵¹ Уз пренос поште дилижансом вршен је и превоз путника. Њих се могло превести по 6 у сваком правцу.

Ове године (1895) уведена су први пут и пакетска кола између Цетиња и Котора, а саобраћала су двапут седмично. Аустрија је по уговору учествовала у овом преносу са дотацијом од 8.000 фиорина годишње.⁵² Године 1903 ова је дотација повећана на 20.000 круна годишње.⁵³

Управа пошта и телеграфа Црне Горе прва је од европских држава увела превоз поште и путника аутомобилом.⁵⁴

Аутомобил је саобраћао на правцу Котор—Цетиње—Подгорица—Никшић, а био је подешен за превоз поште и путника, као и малих пакета. Ауто је имао 10 сједишта. Због квара и недостатка гума ауто је повучен из саобраћаја почетком 1906 г.⁵⁵

Пренос поштанских пошиљака дилижансом између Вира и Бара замијењен је преносом жељезницом 1909 г., када је жељезница и пуштена у саобраћај.⁵⁶

Године 1909 пренос поштанских пошиљака пјешаком (коњовођом) замијењен је преносом дилижансом између Бара и

⁴⁷ Оригиналe неких распореда види у Пошт. телеграфско-телефонском музеју Црне Горе у Титограду.

⁴⁸ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредба 1889—1908 г., 1894 г., број 153

⁴⁹ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1895 г., број 592.

⁵⁰ Исто, број 1049.

⁵¹ Исто, број 612.

⁵² ДАЦ, МУД, ПТО, Збирка специјалних уговора по поштанско-телеграфској струци, св. I — 12.

⁵³ Исто, св. I — 23.

⁵⁴ Наш а пошта, стр. 246, Београд 1931 г., ДАЦ, МУД, ПТО, 1903 г., број 2780.

⁵⁵ Исто, 1906 г., број 2913.

⁵⁶ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 29.

Улциња.⁵⁷ На овом правцу уведен је аутомобилски пренос поште 1 јуна 1913 г.⁵⁸ Између Подгорице и Колашина пренос поште дилижансом уведен је 1911 г.⁵⁹

Јула мјесеца 1908 г. Црна Гора је са чешком фирмом Лаурин и Клемент из Младе Болеславе склопила уговор о преносу поште и путника аутомобилима између Котора и Цетиња, као и између Цетиња, Ријеке, Подгорице, Даниловграда, Никшића и обратно.⁶⁰ Пренос по овом уговору почео је 11 јануара (по ст. к.) 1909 г.⁶¹

Друштву је по уговору плаћано на име накнаде 45.000 перпера годишње.⁶² У овом плаћању учествовала је аустриска управа пошта субвенцијом од 25.000 перпера годишње.⁶³ Приход од путника припадао је Управи пошта и телеграфа Црне Горе.

Овај уговор замијењен је новим 1910 г. Новим уговором је одређено да се фирми плаћа по 1 перпер од пређеног километра.⁶⁴ Уговор је по истеку првих пет година продужен у трајању за још десет година.⁶⁵

Аутомобили су у мјесецу септембру 1910 године прешли: поштанско-путнички 9055, а теретно-пакетски 2789 километара.⁶⁶

Управа пошта и телеграфа Црне Горе приходовала је од путничких карата за вријеме од 1 јануара до 1 јула 1910 године 37.710 перпера.⁶⁷

Фирма Лаурин и Клемент вршила је пренос поште све до пада Црне Горе у Првом свјетском рату.

ПРЕНОС ПОШТЕ ПАРОВРОДИМА ПО СКАДАРСКОМ ЈЕЗЕРУ И ЈАДРАНСКОМ МОРУ

У периоду обнове земље, развоја саобраћаја и грађења путева последије ратова 1876—78 г., пловидба по Скадарском Језеру заузела је важно мјесто, заједно са везом на Јадранском Мору, на које је Црна Гора била добила излаз. Црногорско паробродско друштво уводи редовну пловидбу по Скадарском Језеру 1885 године. Први пароброд тога друштва, „Жабљак“, саобраћао

⁵⁷ ДАЦ, МУД, ПТО, 1909 г., бр. 3779.

⁵⁸ Исто, 1913 г., бр. 7167.

⁵⁹ „Службени лист поштанско-телеграфског одјељења“, бр. 5, стр. 75, Цетиње 1911 г.

⁶⁰ ДАЦ, МУД, ПТО, 1910 г., фасц. V, акта без броја.

⁶¹ Исто, 1912 г., бр. 11108.

⁶² Исто, 1909 г., бр. 2171.

⁶³ Исто, 1909 г., бр. 8158.

⁶⁴ Исто, 1910 г., фасц. V, акта без броја.

⁶⁵ Исто, 1913 г., 7229.

⁶⁶ Исто 1910 г., 10528.

⁶⁷ Исто, 1910 г., 812.

је на правцу Ријека — Вир — Плавница — Скадар и братно, а могао је да превезе 100 путника заједно с робом.⁶⁸

Године 1902 уведен је редовни превоз поште и путника поштанским паробродом „Ластавица“ по распореду који је објавила Главна управа пошта и телеграфа.⁶⁹

У мају 1904 године отпочео је превоз поште и путника другим поштанским паробродом — „Обод“. Уједно су прописана и правила за путнике на том пароброду. Пароброд је саобраћао на правцу Ријека — Скадар, додирујући Вир и Плавницу (Зетицу) три пута недјељно. На пароброду се вршила поштанска служба.⁷⁰

Пренос поште по Скадарском Језеру вршен је и паробродима „Галеб“ и „Мафалда“.⁷¹ Године 1913 пошту је преносио и пароброд „Нептун“.⁷²

Крајем 1903 г. Црна Гора је закључила уговор са италијанском управом о преносу италијанске поште од Бара преко Вира за Скадар. Пренос је отпочео у мају 1904 г.⁷³

Од априла 1894 г. вршен је пренос поште на основу уговора који је Црна Гора склопила са Италијом на правцу Бар — Бриндизи сваке друге суботе.⁷⁴

У 1896 г. вршена је свакодневна размјена писмоносних затвора између Цетиња и амбулантне поште Београд — Пирот VII преко Котора, а из Бара за Трст, Сплит, Груж, Медову, Јањину, Драч и Валону једанпут недјељно, а исто тако и из Улциња, и то Лојдовим и италијанским паробродима.⁷⁵

1911 г. италијанска управа пошта затворила је своју пошту у Скадру. Након споразума са аустриским управом пошта, Управа пошта Црне Горе увела је размјену поште са аустриским поштом у Скадру исте године и наредила поштама Вир и Бар да са аустриским поштом врше свакодневну размјену писмоносних затвора.⁷⁶

Године 1895 почео је да саобраћа по Скадарском Језеру пароброд „Даница“, власништво Енглеско-црногорског трговачког друштва, и он је, неко вријеме, вршио пренос поште.⁷⁷

⁶⁸ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 127.

⁶⁹ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1902 г., бр. 827 (в. оригинал распореда у ППТ музеју Црне Горе у Титограду).

⁷⁰ ДАЦ, МУД, ПТО, 1904 г., бр. 2964.

⁷¹ Исто, 1904 г., бр. 3186 и 5963.

⁷² Исто, 1913 г., бр. 9568.

⁷³ Исто, 1904 г., бр. 2832 и 4035.

⁷⁴ Исто, Зборник расписа и наредаба 1889—1908 г., 1894 г., број 343; Милош Јакић, „Југословенска ПТТ“, број 172. Београд 1946 г.

⁷⁵ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1897 г., бр. 2441.

⁷⁶ ДАЦ, МУД, ПТО, 1911 г., 11558.

⁷⁷ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1895 г., 1603.

УПУТНИЧКА СЛУЖБА

Јуна мјесеца 1895 г. Црна Гора је увела упутничку службу у унутрашњем саобраћају.⁷⁸

У јулу 1895 г. Црна Гора је почела да уводи упутничку међународну службу овим редом: са Аустро-Угарском 1895 г.,⁷⁹ са Србијом и са аустријским поштама на истоку 1896,⁸⁰ са Италијом 1898,⁸¹ са Француском 1900,⁸² са Бугарском, Грчком, с француским поштама у Алжиру, Монаком, Швајцарском, Холандијом, Луксембургом и Египтом 1901,⁸³ са Румунијом такође 1901,⁸⁴ са Њемачком и њеним колонијама 1902,⁸⁵ са Великом Британијом, посредством италијанске дирекције пошта у Торину, 1902,⁸⁶ са Белгијом 1907⁸⁷ и са Босном и Херцеговином, под условима који су важили у размјени упутница са Аустро-Угарском, 1910 године.⁸⁸

Послије увођења упутничке службе образована је три Главној управи пошта и телеграфа „главна благајна упутничког депоа“, којој су поште слале новац, тј. упутничке вишкове, и тражиле новац за исплату упутница кад год та нијесу имале у својој каси. Упутнички рачуни, као и они по другим гранама поштанско-телеграфске службе, склапани су четворомјесечно све до маја 1902 г., када је уведено мјесечно склапање упутничких и других рачуна.⁸⁹

Упутнички промет био је обиман и износио је у крунама: у 1898 години 4,387.754, у 1901 — 5,124.829, у 1904 — 7,645.716 и у 1907 години 7,984.764 круне.⁹⁰

Како Црна Гора све до 1910 г. није имала своју валуту, код пошта је циркулисала страна — крунска, франкова и друга монета, по курсу који је одређивало Министарство финансија.⁹¹

⁷⁸ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 31.

⁷⁹ ДАЦ, МУД, ПТО, Збирка специјалних уговора по поштанско-телеграфској струци, св. I.

⁸⁰ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредаба 1889—1908 г., 1895 г., бр. 1248, 1896 г., бр. 183.

⁸¹ Исто, 1898 г., бр. 3665.

⁸² Исто, 1889 г., број 5181.

⁸³ Исто, 1900 г., број 5181.

⁸⁴ Исто, 1901 г., број 168.

⁸⁵ Исто 1901 г., број 1725.

⁸⁶ Исто, 1901 г., број 5060.

⁸⁷ Исто, 1907 г., број 5322.

⁸⁸ ДАЦ, МУД, ПТО, Збирка специјалних уговора по поштанско-телеграфској струци, св. I.

⁸⁹ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредаба 1889—1908 г., 1902 г., број 1655.

⁹⁰ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 32.

⁹¹ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредаба 1889—1908 г., 1895 г., број 1284.

У 1902 г. у каси главне благајне упутничког депoa и код пошта био је у оптицају златан новац: маџарије, наполеони, лире турске, лире енглеске, марке њемачке, рубље руске и др.⁹²

Натписне табле. Натписне табле за поштанско-телеграфске станице и установе биле су јајастог облика. На таблама је од почетка употребе био, на тамно обојеном пољу, уцртан државни грб Црне Горе, „двоглави орао“, а околу њега исписан назив установе. И грб и назив установе били су исписани бијеложутом бојом.⁹³

До 1910 г. табле на поштанско-телеграфским станицама имале су натпис: „Књ. Цр. поштанско-телеграфска штација“, а од 1910: „Кр. Цр. поштанско-телеграфска станица“.

Поштански сандучићи. Први поштански сандучић намјештен је био на поштанској згради у Цетињу на улазу. Сандучић је био домаће израде, у три боје, тј. основна боје сандучића била је црвена, која је превучена водоравно плавом бојом са неколико црта, док је на средини сандучића био уцртан коверат бијелом бојом.⁹⁴

Код свих пошта у Црној Гори поштански сандучићи уведени су 1897 г. Ови су сандучићи били набављени из Беча.⁹⁵

Године 1910 набављени су аутоматски поштански сандучићи.⁹⁶

Године 1903 намјештени су поштански сандучићи и на поштанским омнибусима и дилижанским колима. Уведено је уједно да и пратиоци поште врше продају поштанских марака и да успут, гдје год им то буде понуђено, примају писма уз наплату прописне таксе.⁹⁷

Препродаја поштанских марака и вредносница уведена је у Црној Гори 1897 г. Продавци су имали на име провизије 50/о.⁹⁸

Поштански преграци. Поштански преграци (фахови) уведени су код пошта у Цетињу и Подгорици 1901 г. Преплата на преграчке износила је 60 хелера мјесечно. Преграци су били укусно израђени, бијело обојени и лакирани. Сваки је имао посебно израђену браву, типа Вертхајм.⁹⁹

⁹² Исто, 1902 г., број 1739.

⁹³ Спиридон Гопчевић, *Montenegro und Montenegriner*, стр. 59, Лајпциг 1877 г.

⁹⁴ Спиридон Гопчевић, *Montenegro und Montenegriner*, стр. 107, Лајпциг 1877 г.

⁹⁵ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1897 г., бр. 1269.

⁹⁶ ДАЦ, МУД, ПТО, 1910 г., бр. 9298.

⁹⁷ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредаба 1889—1908 г., 1903 г., број 5300.

⁹⁸ Исто, 1897 г., бр. 1262.

⁹⁹ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1903 г., бр. 1387, 1393 и 1498.

ВОЗНА ПОШТА

Ради организовања превоза поште и путника установљена је 1895 г. „Управа возне поште“, као посебна установа са сједиштем у Цетињу. Она је већ у првој години пословања проширила превоз путника и трговачке робе и изван редовног распореда преноса поште, те је озбиљно конкурисала приватним власницима кола и коња.¹⁰⁰ Године 1900 возна пошта је располагала са 200 коња, а имала је своје филијале (штале), сем у Цетињу, још у Ријеци, Подгорици, Даниловграду, Никшићу, Његушима, Виру, Бару и Котору, са свега 100 службеника.¹⁰¹

ЗАКОН О ПОШТИ И ТЕЛЕГРАФУ

Закон о пошти и телеграфу, који су Поштанско-телеграфско одјељење и ресорни министар поднијели Народној скупштини 1906 г., био је изгласан 1907 г. Овај закон није санкционисан, јер је због насталих политичких трзавица влада дала оставку. Ресорни министар је упутио Поштанско-телеграфско одјељење да се и тим изгласаним законом служи, уколико му он треба за међународну службу.¹⁰²

Године 1911 Поштанско-телеграфско одјељење, преко ресорног министра, поднијело је Народној скупштини нови пројекат закона о пошти, телеграфу и телефону. Овај закон дат је у рад Анкетном одбору, али до његовог изношења пред Скупштину није дошло усљед Балканског рата, а затим и Првог свјетског рата.¹⁰³

ОТВАРАЊЕ ПОШТА У ТОКУ И ПОСЛИЈЕ БАЛКАНСКОГ РАТА

Црна Гора је у току Балканског рата (1912—13) проширила своје границе и отворила нове поштанске станице у Бијелом Пољу, Пљевљима, Беранама, Рожају, Плаву, Гусињу, Пећи, Ђаковци, Дечанима, Тузима, Св. Јовану Медуанском 1912 г.¹⁰⁴ и у Скадру 1913 године (двје посљедње станице евакуисане су 1913 г.,¹⁰⁵ јер су по уговору о миру остале изван граница Црне Горе).

Поштанске станице у Владимиру и Истоку отворене су 1914 г.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Исто, 1895, бр. 1651.

¹⁰¹ Исто, 1900 г., 4377.

¹⁰² ДАЦ, МУД, ПТО, 1907 г., бр. 1306.

¹⁰³ Види пројекат закона у ППГ музеју Црне Горе у Титограду.

¹⁰⁴ ДАЦ, МУД, ПТО, 1912 г., бр. 15087 и 15575; „Службени лист Поштанско-телеграфског одјељења“, стр. 103, Цетиње, 1912 г.

¹⁰⁵ ДАЦ, МУД, ПТО, 1913 г., бр. 4347.

¹⁰⁶ Исто, 1914 г., бр. 6409 и 9795.

Даље отварања пошта у Црној Гори није било до почетка 1916 године, када је Црна Гора престала да постоји као самостална држава.

Поште у Црној Гори били су подијељене у три реда. Средином 1915 г. Црна Гора је имала 39 пошта, од којих у првом реду 11, у другом 5 и у трећем 23 поште.¹⁰⁷

КРЕТАЊЕ ПОШТАНСКИХ УСЛУГА И ПРИХОДА

Упоредо са порастом броја пошта расле су и поштанске услуге. Тако је број размијењених обичних писама од 88.401 у 1885 години порастао на 3.900.000 у 1905 години.

Сразмјерно овоме расли су и поштански приходи. Они су се кретали овако:

године 1891 приходовано је укупно круна	15.620
1897	71.982
1903	146.031
1908	213.481 ¹⁰⁸

Из упоредног прегледа прихода за 1905, 1906 и 1907 годину излази да је просјечна сума прихода износила 321.943,66 круна годишње.¹⁰⁹

Буџетом за 1914 г. Поштанско-телеграфско одјељење предвидјело је редовне приходе овако:

од поштанске радње	перпера	265.000
телеграфске радње		250.000
телефонске радње	„	20.000 ¹¹⁰

ВОЈНА ДУЖНОСТ ПОШТАНСКО-ТЕЛЕГРАФСКИХ ЧИНОВНИКА

Војна дужност поштанско-телеграфских чиновника у Црној Гори била је регулисана Уредбом о интендантури. Поштанско-телеграфски службеници мобилисани су у рату, али су остајали на истој дужности, а савјесно вршење дужности признавало им се као да су учествовали у „ломљењу“ шанчева и узимању градова.¹¹¹

¹⁰⁷ Исто, 1914 г., бр. 15662, 1915 г., бр. 2401 и 9293.

¹⁰⁸ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 31—33.

¹⁰⁹ ДАЦ, МУД, ПТО (види ф. разни спискови, прегледи, рјешења и др. 22 ком.).

¹¹⁰ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 32.

¹¹¹ Исто, стр. 5; Петар М. Милић, Отаџбина, бр. 5, Београд, 1928. Милош Јакић, „Југословенска ПТГ“, бр. 172, Београд, 1946 г., „Службени лист Поштанско-телеграфског одјељења“, бр. 5, стр. 71, 1912 г.

ПРИЈЕМ И ОБУКА КАДРОВА

Црна Гора није имала стручних школа за обуку поштанско-телеграфског кадра. Обука се вршила по станицама. Пријем приправника у прво вријеме вршио је главни управитељ.¹¹²

Од 1902 г. приправници по поштанско-телеграфским станицама примани су на бесплатну обуку путем огласа. Њихов пријем био је условљен између осталог и тиме да је кандидат свршио богословско-учитељску школу или одговарајући број гимназијских разреда на страни.¹¹³

Приправници су добијали службу након положеног испита. Испит се полагао из пријема телеграма на слух. Пошто би кандидат положио испит из пријема телеграма, питан је из администрације, у коју је спадало познавање прописа из поштанско-телеграфске службе. Затим је питан из рачуноводства, у које је спадало познавање вођења и закључивања мјесечних рачуна поштанско-телеграфских прихода, књиговодство, економат, набавке и расходовање материјала.

Телеграфска манипулација, тј. примање телеграма на слух, сматрана је најважнијим предметом. Текст телеграма био је састављен тако да га је једино могао примити заиста увјежбани слухиста.

Из познавања Морзеовог апарата и батерија кандидат је морао знати да инсталира крајњу и средњу телеграфску станицу, да умије формирати батерије Данијелове и Бојтелове и да зна утврдити основне сметње на телеграфским апаратима, батеријама и телеграфским линијама.¹¹⁴

Године 1910 и даље, испити су полагани по утврђеном програму, а испитаним кандидатима је давано свједочанство о положеном испиту.

Управа пошта и телеграфа Црне Горе је на овај начин попуњавала кадар и обезбјеђивала вршење службе. Усто је слала и питомце у иностранство (у Србију и Француску).¹¹⁵

К њ и ж н и ц е. 1907 г. Поштанско-телеграфско одјељење отворило је књижнице и код одјељења и код поштанско-теле-

¹¹² ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1893 г., бр. 993.

¹¹³ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредаба 1889—1908 г., 1902 г., бр. 3716; Г л а с Ц р н о г о р ц а, број од 27 августа 1902 г.; Милош Јакић, „Југословенска ПТТ“, бр. 172, Београд, 1946 г.

¹¹⁴ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 22—23.

¹¹⁵ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1894 г., бр. 1596 и 1609.

графских станица. Одјељење је слало књижницама стручне и друге књиге и листове.¹¹⁶

Службени лист. 1911 године почео је да излази „Службени лист Поштанско-телеграфског одјељења“. Његовим штампањем је појачана инструкција за вршење службе поштанско-телеграфских и телефонских веза и особљу је пружена могућност за боље индивидуално уздизање.¹¹⁷

ПЛАТЕ

Плате поштанско-телеграфском особљу исплаћиване су уназад, четворомјесечно, и носиле су назив по једном од важнијих светаца у односном четворомјесечју, и то „васиљевска“ за јануар-април, „ђурђевска“ за мај-август и „госпођинска“ за септембар-децембар.¹¹⁸

У мају 1902 г. уведено је да се плате исплаћују крајем сваког мјесеца.¹¹⁹

Било је у почетку случајева да се на рачун плате врше позајмице од прихода. Ове позајмице су толерисане. Било је, иако врло ријетко, да поједини службеник направи задужење на рачун плате и да узме више новаца него што му је плата износила. Ни овакав поступак није сматран за проневјеру, него за позајмицу, па је Главна управа на „позајмљену“ суму одређивала плаћање камате која се кретала у прво вријеме до 6⁰/₁₀ а касније и до 8⁰/₁₀.¹²⁰ Ове позајмице нијесу толерисане од почетка 1902 г. па даље, већ су сматране за проневјеру, односно за послугу државним новцем.¹²¹

Плате поштанско-телеграфских службеника биле су добре до доношења Устава. Њихова почетна плата 1904 г. била је једнака плати племенског капетана. То је доказ да се поштанско-телеграфској служби у Црној Гори придавала велика важност и поклањала пуна пажња.

Послије доношења Устава наступиле су политичке трзавице, које су кочиле и напредак поштанско-телеграфске службе и уређење материјалног положаја поштанско-телеграфских службеника. Због тога група напреднијих поштанско-телеграфских чиновника окупља око себе већи број службеника ради заједничког иступања за уређење струке и побољшање матери-

¹¹⁶ ДАЦ, МУД, ПТО, 1908 г., бр. 14; Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 23.

¹¹⁷ Поштанско-телеграфски и телефонски музеј Црне Горе у Титограду има комплетне бројеве „Службеног листа“.

¹¹⁸ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, ф., 1880—1890 г., број 155.

¹¹⁹ ДАЦ, МУД, ПТО, Зборник расписа и наредба 1889—1908 г., 1902 г., бр. 1656.

¹²⁰ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1898 г., бр. 4350.

¹²¹ ДАЦ, Главна управа пошта и телеграфа, 1902 г., бр. 2416.

јалног положаја. Она је предала ресорном министру писмену претставку, коју је потписало 56 службеника.¹²²

Министар је примио депутацију п. т. чиновника и обећао јој да ће донијети закон о пошти и телеграфу и побољшати материјално стање поштанско-телеграфског особља. Извршење обећања се одуговлачило, па је покрет наставио борбу и путем штампе. (Народна мисао, Никшић 1906). Одјек тога покрета је био добро и до колега у Србији. Неки београдски листови нотирали су га с напоменом: „Од надлежне стране том јаком покрету за препорођај струке обећава се исто онако, као при Богу и нашим поштарима и телеграфистима.“¹²³

Та борба није остала без резултата. Године 1906 поштанско-телеграфски чиновници први пут су добили указна звања и унеколико им је повећана плата, а у марту 1907 г. донесен је и изгласан у Скупштини Закон о пошти и телеграфу који, нажалост, није ступио на снагу.

Године 1909, у јануару, извршена је подјела поштанско-телеграфских чиновника на класе и одређен им ранг, али пошто о томе није био донесен закон, тај ранг није био загарантован. Уз ово, колективним залагањем особља издјејствовано је да се новим Законом о чиновницима, који је имао да ступи на снагу 1 јула 1914 г., поштанско-телеграфски чиновници затечени у служби без прописне школске спреме ослободе полагања испита, е обзиром да се њихово знање и способност морало показати приликом ступања у службу.¹²⁴ Тим законом било је предвиђено да се број поштанско-телеграфских чиновника по станицама регулише буџетом, а да се плата особљу регулише „нарочитим законом“, до чега није дошло усљед рата.

Поштанско-телеграфско особље у Црној Гори је одмах након доношења Устава, иако неорганизовано, колективно повело борбу за препорођај струке и побољшање свог материјалног положаја. Колектив је био чврст и једнодушан и није се дао заплашити пријетњама и подметањима надлежних министара, односно њихових начелника. Напротив, колектив их је приморавао да итекако о њему воде рачуна и да му чине уступке, како се борба не би заоштравала и давао повод за ширење покрета.¹²⁵

ПОШТАНСКА СЛУЖБА ЗА ВРИЈЕМЕ ПРВОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

Јула мјесеца 1914 г. избио је Први свјетски рат. Због тога је Црна Гора 21 јула те године прекинула поштански саобраћај са Аустријом. Пошти Бар, као посредујућој, наређено је да писмоносне затворе за Аустрију враћа натраг.¹²⁶ Поштански саобраћај

¹²² ДАЦ, МУД, ПТО, 1906 г., бр. 72

¹²³ Др Перо Шоћ, За историју пошта и телеграфа у Црној Гори, стр. 22.

¹²⁴ ДАЦ, МУД, ПТО, 1914 г., бр. 3409.

¹²⁵ Исто, 1913 г., бр. 15081.

¹²⁶ Исто, 1914 г., бр. 10761.

паробродом са Италијом на правцу Бар — Бари обустављен је 25 јула 1914 г. (по старом календару) из бојазни од аустријске ратне флоте,¹²⁷ а од 4 септембра 1914 г. уведена је размјена поште са Италијом преко Скадра.¹²⁸ Првог јула исте године уведена је размјена писмоноских затвора са Србијом на амбулантним поштама „Митровица — Скопље 11“ и „Младеновац — Ђевђе-лија“.¹²⁹ Десетог јула 1915 г. уведена је размјена писмоноских затвора између поште Цетиње и поште Солун (Грчка).¹³⁰ Једанаестог октобра исте године успостављена је размјена писмоноских затвора између поште Цетиње и поште Марсељ (Француска).¹³¹

У поново заузетом Скадру од стране црногорских трупа, отворена је пошта 19 јуна 1915 г., а 21 јула исте године и пошта Скадар 2.¹³²

Новембра 1915 г., усљед стања на бојишту, онемогућен је сав поштанско-телеграфски саобраћај са Србијом и преко ње.¹³³

20 новембра 1915 г. обустављен је поштанско-телеграфски саобраћај између свих станица источне Црне Горе и наређено је да се све оне евакуишу за Подгорицу.¹³⁴ Због ратних операција издато је наређење да се постепено затворе и све остале поштанско-телеграфске станице и евакуишу према Подгорици.

Поштанско-телеграфско одјељење са Цетиња евакуисано је у Подгорицу у времену од 29—31 децембра 1915 г. Поштанско-телеграфске станице евакуисале су у потпуном реду сав свој инвентар, заједно са рачунима и поштанским вриједностима.

Црногорско поштанско-телеграфско особље — и управљачи и извршиоци — испуњавали су своје дужности у току рата са највећом тачношћу, све док се и посљедња искра слободе није угасила. Почетком 1916 године поштанско-телеграфски службеници, као и остали грађани, разишли су се својим кућама, да сачекају бољу судбину своје отаџбине.

¹²⁷ Исто, 1914 г., бр. 10966.

¹²⁸ Исто, 1914 г., бр. 12462.

¹²⁹ Исто, 1914 г., бр. 11700.

¹³⁰ Исто, 1915 г., бр. 8693.

¹³¹ Исто, 1915 г., бр. 12711; Петар М. Милић, „Наша пошта“, св. за новембар, стр. 122/125, Београд 1931 г.

¹³² ДАЦ, МУД, ПТО, 1915 г., бр. 7000 и 9105.

¹³³ „Службени лист Поштанско-телеграфског одјељења“, стр. 114, бр. 11, Цетиње 1915 г.

¹³⁴ Исто.